

Yttrande av Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om Rapport från kommissionen till Europaparlamentet, rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt Regionkommittén — Rapport om EU:s konkurrenspolitik 2017

[COM(2018) 482 final]

(2019/C 110/08)

Föredragande: **Baiba MILTOVIČA**

Remiss	Europeiska kommissionen, 5.9.2018
Rättslig grund	Artikel 304 i fördraget om Europeiska unionens funktions-sätt
Ansvarig facksektion	Inre marknaden, produktion och konsumtion
Antagande av facksektionen	21.11.2018
Antagande vid plenarsessionen	12.12.2018
Plenarsession nr	539
Resultat av omröstningen (för/emot/nedlagda röster)	188/1/9

1. Slutsatser och rekommendationer

1.1 EESK välkomnar den kortfattade stilen och tyngdpunkten i rapporten för 2017, som stöds av ett omfattande arbetsdokument från kommissionens avdelningar. En effektiv och verkställd konkurrenspolitik är grunden till en hållbar marknadsekonomi. En sådan politik kan ge dem som tillverkar varor och tillhandahåller tjänster lika villkor, ge konsumenterna trygghet, främja konkurrens och uppfylla grundläggande sociala mål, såsom konsumenternas valfrihet samt de politiska målen, såsom de europeiska medborgarnas välmående och främjande av den europeiska marknadsintegrationen. Med tredjeländer spelar den också en viktig roll när det gäller att stödja positiv kommersiell, miljömässig och social dynamik i den internationella handeln.

1.2 Rapporten för 2017 har ett tydligt fokus på efterlevnad och tillsyn och innehåller exempel på kraftfulla åtgärder som kommissionen vidtagit. Konsumenter och små och medelstora företag åsidosätts ofta av stora företag som möjligtvis missbrukar sin dominerande ställning på marknaden. Därför är åtgärderna för att hantera konkurrensbegränsande verksamhet särskilt välkomna.

1.3 Den konkurrensbegränsande verksamheten på de europeiska marknaderna har ökat, vilket har lett till en stadig utveckling av nationella konkurrensmyndigheter som viktiga aktörer för att kontrollera att konkurrensreglerna följs. Direktivet om Europeiska konkurrensnätverket (ECN+), som ger de nationella konkurrensmyndigheterna befogenhet att arbeta mer effektivt, stärker den nationella kapaciteten på detta område.

1.4 Det är viktigt att de nationella konkurrensmyndigheterna får arbeta oberoende och att de får lämpliga resurser. Faktiskt oberoende, expertis och utbildning krävs för att myndigheten ska kunna arbeta effektivt. Direktivet om Europeiska konkurrensnätverket bör övervakas noga för att se till att detta uppnås. Förebyggande åtgärder bör uppmuntras för att förhindra konkurrensbegränsande beteende. Dessutom bör bötesbeloppen höjas för att ha en avskräckande verkan.

1.5 EESK stöder kommissionen när det gäller privat tillämpning av konkurrensreglerna och anser att kollektiv talan bör underlättas av rättssystemen i alla medlemsstater. Kommissionen bör fortsätta kontrollen av kollektiva prövningsmöjligheter för överträdelse av konkurrensrätten i medlemsstaterna och vidta åtgärder vid behov. I detta avseende är kommissionens förslag om kollektiva prövningsmöjligheter i "En ny giv för konsumenterna" en besvikelse.

1.6 Man bör beakta ytterligare förslag om franchising som ska inkluderas i gruppundantagsförordningen⁽¹⁾ för att återställa den kommersiella och avtalsmässiga balansen mellan franchisetagare och franchisegivare.

⁽¹⁾ Kommissionens förordning (EU) nr 330/2010 (EUT L 102, 23.4.2010, s. 1), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/ALL/?uri=CELEX:32010R0330>.

1.7 Där det förekommer betydande icke-kommersiell verksamhet som bedrivs av lokala myndigheter och som kan omfattas av offentligt stöd som leder till ojämlik konkurrens bör denna undersökas för att se om det finns behov av att anpassa reglerna för statligt stöd eller andra instrument.

1.8 Vid införlivandet och tillämpningen av direktivet om visseblåsare rekommenderas det att den nationell lagstiftningen bör bekräfta att visseblåsare alltid ska ha tillgång till fackliga ombud och att personerna under alla omständigheter ska skyddas.

1.9 Om det är tillämpligt på verkställandet av konkurrenslagstiftningen föreslås det att kommissionen analyserar praxis för energitillsynsmyndigheter i samtliga medlemsstater tillsammans med CEER och Acer ingående för att identifiera åtgärder som kan eliminera begränsande verksamhet som fortsätter att vara till skada för konsumenterna.

1.10 En ny översyn av distributionskedjan för livsmedel i kommande rapporter om konkurrenspolitiken skulle kunna identifiera och föreslå åtgärder för dominerande återförsäljares fortsatta utövande av befogenheter på marknaden, som kan visa sig vara olämpliga.

1.11 Det förekommer och skapas kontinuerligt en rad konkurrensbegränsande aktiviteter inom den digitala ekonomin. Kommittén befarar att tillräckliga resurser inte avsätts för övervakningen av denna sektor, som utvecklas snabbt och är ekonomiskt livskraftig, och efterlyser särskilda bestämmelser för att göra detta inom den fleråriga budgetramen.

1.12 Det finns ett antal faktorer som ligger utanför konkurrenspolitikens omedelbara tillämpningsområde men som skapar oro för snedvridningar av marknaden: stora skillnader i företagsbeskattning mellan medlemsstater, anställningsförhållanden som gemensamt kallas social dumpning, metoder som uppkommer inom gigekonomin och frågor som rör den cirkulära ekonomin och global ekonomisk hållbarhet. Kommittén uppmanar kommissionen att använda alla sina befogenheter och hela sin kapacitet för att se till att dessa gråzoner där konkurrensbegränsande beteende förekommer, om möjligt, övervakas, klargörs och åtgärdas.

1.13 Konkurrenslagstiftningen är en av de äldsta delarna av EU:s regelverk, men är inte alltid anpassad till utmaningarna under detta århundrade. I synnerhet den artificiella uppdelningen mellan marknaden och sociala och miljörelaterade områden skulle gynnas av en omfattande och systematisk översyn av EU:s konkurrenslagstiftning, med hänsyn tagen till ekonomiska, miljömässiga och sociala mål.

2. Innehållet i rapporten om konkurrenspolitiken 2017

2.1 Konkurrenspolitiken är grunden för den inre marknaden och har funnits sedan Romfördraget som var början till dagens EU. Den har inrättats inom ramen av bestämmelser som artiklarna 101 och 102 i EUF-fördraget där dess innehåll och tillämpningsområde beskrivs.

2.2 Under 2017 genomfördes åtgärder för att stärka konsumenters rätt och den europeiska industrin inom viktiga områden: den digitala ekonomin, energisektorn, läkemedelsektorn och den jordbrukskemiska sektorn, nätverksindustrierna och de finansiella marknaderna. I den här sammanfattningen lyfts rapportens huvudpunkter fram, som i sig är en sammanfattning av ett omfattande arbete i flera ekonomiska sektorer.

2.3 Politiken behöver omsättas i regler och regler måste tillämpas. Kommissionen är en av grundarna till det internationella konkurrensnätverket och deltar även i samtliga internationella forum som rör konkurrens, inklusive OECD, Unctad, WTO och Världsbanken. Kommissionen har ett nära samarbete med de nationella konkurrensmyndigheterna och har föreslagit nya regler i form av ett direktiv⁽²⁾ så att de nationella konkurrensmyndigheterna i medlemsstaterna på ett bättre sätt ska kunna kontrollera efterlevnaden av EU:s antitrustregler.

2.4 Det är viktigt att personer som har kännedom om att en kartell existerar eller om hur en kartell fungerar, eller om andra typer av överträdelse av konkurrenslagstiftningen har de medel som krävs för att rapportera sådan verksamhet. Ett nytt anonymt visseblåsarverktyg har lanserats som underlättar detta och som används aktivt.

2.5 Kraven på meddelande om mindre statliga stöd och problematiska åtgärder av enklare sort gällande statligt stöd har förenklats. Man har även infört undantag och 24 medlemsstater har anslutit sig till modulen för stödtransparens för att tillhandahålla uppgifter om statligt stöd.

⁽²⁾ http://ec.europa.eu/competition/antitrust/proposed_directive_sv.pdf

2.6 Omfattande konkurrenstillsyn har genomförts på koncentrerade marknader. Kommissionen genomförde sin första tillsyn i läkemedelssektorn på grund av oro för orimlig prissättning i läkemedelsindustrin. Flera sammanslagningar i den jordbrukskemiska sektorn granskades och en sammanslagning i cementindustrin förbjöds eftersom den skulle ha begränsat konkurrensen.

2.7 I energisektorn genomfördes tillsynsåtgärder med hänsyn till statligt stöd och kapacitetsmekanismer. Undersökningen av Gazproms affärsverksamhet i Centraleuropa och Östeuropa fortsatte vilket ledde till det preliminära resultatet att EU:s antitrustregler överträtts.

2.8 I transportsektorn undersöktes förvärv inom luftfarten. Konkurrensbegränsande åtgärder identifierades inom järnvägstransporten i Litauen, vilket ledde till straffavgifter och avhjälpande åtgärder. Det statliga stödet till järnvägssektorn i Grekland och Bulgarien godkändes. Åtgärder vidtogs mot Scantias kartellbildning gällande vägtransporter, och flera bildelsföretag påfördes omfattande böter.

2.9 Utökningen av den allmänna gruppundantagsförordningen för hamnar och flygplatser underlättade tillhandahållandet av lämpligt statligt stöd.

2.10 I kommissionens utredning av den föreslagna sammanslagningen av Deutsche Börse och London Stock Exchange Group fastslogs att en sådan sammanslagning skulle innebära monopol, vilket ledde till att den förbjöds.

2.11 Det noteras att EU:s konkurrenspolitik kommer att behöva användas konstruktivt och på ett kreativt sätt när Förenade kungariket lämnar EU. Enligt Europeiska rådet ska eventuella framtida handelsavtal ske på lika villkor, särskilt när det gäller konkurrens och statligt stöd.

3. Allmänna kommentarer

3.1 EESK välkomnar rapporten för 2017, som innehåller många exempel på kommissionens riktade arbete för att fokusera på konsumentens välbefinnande och för att förebygga konsumentskador. Det här arbetssättet stärker inte bara integrationen av den inre marknaden utan även den ekonomiska utvecklingen samt relaterade socialpolitiska mål.

3.2 Under det senaste året har EESK i sina yttranden ofta påpekat vikten av en effektiv och tillämpad konkurrenspolitik. Konsumenternas välbefinnande och välfärdsfaktorer tillsammans med en effektiv konkurrensstruktur utgör grunden för hantering av exploatering, utestängande åtgärder och konkurrensbegränsande avtal. Genom en tydlig konkurrenspolitik uppmuntrar man till bästa ekonomiska praxis och stärker de europeiska företagens ställning på konkurrerande världsmarknader samt främjar de sociala mål som den bygger på.

3.3 Utsläpp från bilar

3.3.1 I EESK:s yttrande om EU:s åtgärder för att förbättra efterlevnaden av miljölagstiftningen och miljöstyrningen⁽³⁾ konstaterades att en bristande respekt för de mekanismer som säkerställer genomförandet av miljölagstiftningen och miljöstyrningen är en beklaglig bidragande faktor till illojal konkurrens och ekonomiska förluster. Kommittén noterar att det är viktigt att rättsstatsprincipen efterlevs och följs för att skapa en stark konkurrenspolitik.

3.3.2 I detta avseende uppskattar kommittén att kommissionens preliminära undersökning av en möjlig kartellbildning mellan BMW, Daimler, Volkswagen, Audi och Porsche, där företagen skulle ha begränsat utvecklingen av vissa avgasreningssystem med katalysatorer och partikelfilter och på så sätt möjligen ha begränsat lanseringen av mer miljövänlig teknik, nu har lett till att konkurrensbegränsningsgruppen har inlett en formell undersökning.

3.4 Kollektiva prövningsmöjligheter

3.4.1 Kommittén noterar det slutliga införlivandet av skadeståndsdirektivet⁽⁴⁾ som delvis gäller för frågan om den rättsliga mekanismen för kollektiva åtgärder. Tillbakadragandet av det förslag till direktiv som GD Konkurrens utarbetade 2009 och det förslag som nyligen lagts fram i åtgärds paketet "En ny giv för konsumenterna" tyder emellertid på att det saknas politisk vilja att göra viktiga framsteg mot utarbetandet av ett verkligt effektivt system för kollektiva

⁽³⁾ EUT C 283, 10.8.2018, s. 69.

⁽⁴⁾ Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/104/EU om skadeståndstalan vid överträdelser av antitrustregler (EUT L 349, 5.12.2014, s. 1).

prövningsmöjligheter på EU-nivå. EESK uppmanar därför kommissionen att fortsätta sin kontroll av effektiviteten hos kollektiva prövningsmöjligheter när det gäller överträdelse av konkurrensrätten i medlemsstaterna och att vid behov vidta ytterligare åtgärder.

3.5 Franchising i detaljhandeln

3.5.1 EESK noterar att det finns ett växande problem gällande franchiseavtal i detaljhandeln som kan innebära stor inverkan på konkurrensen. Till exempel har en omfattande tvist i Nederländerna mellan franchisegivaren HEMA och ett antal franchisetagare om befintliga avtal och förtjänstandelen från internetförsäljningen lett till att franchisetagaravtal har avslutats. Kommittén uppmanar kommissionen att analysera situationen och lägga fram ytterligare förslag om franchiseverksamhet som skulle kunna inkluderas i gruppundantagsförordningen för att återställa den kommersiella och avtalsmässiga balansen mellan franchisetagare och franchisegivare.

3.6 Subventioner på lokal nivå

3.6.1 I många medlemsstater arbetar lokala myndigheter med att utveckla kommersiell verksamhet genom att använda offentligt ägda resurser eller lokaler. Detta kan leda till illojal konkurrens om det förekommer subventioner. Till exempel ställs små och medelstora företag inom livsmedelsservicesektorn och turistsektorn mot subventionerade verksamheter i matsalar på sportklubbar, fritidscentrum etc. De lokala myndigheterna äger eller tillhandahåller offentliga medel för dessa klubbar och organisationer som ofta är undantagna från mervärdesskatt och som drar nytta av sociala fördelar som t.ex. ideella insatser. Sådan icke-kommersiell verksamhet hanteras ofta (när det gäller omsättning och intäkter) som ett vanligt kommersiellt företag. Kommittén ber kommissionen att övervaka detta fenomen för att se om det går att anpassa reglerna för statligt stöd eller använda andra instrument på EU-nivå för att reglera den här typen av lokal verksamhet som i vissa fall även subventioneras med EU-medel!

3.7 Information om statligt stöd

3.7.1 Användningen av modulen för stödtransparens är särskilt välkommen eftersom den gör det möjligt för berörda aktörer (kommissionen, konkurrenter och den breda allmänheten) att kontrollera att det statliga stödet är förenligt med reglerna. Fram till i dag har cirka 30 000 stödprogram offentliggjorts.

4. Särskilda kommentarer

4.1 Direktivet om Europeiska konkurrensnätverket (ECN+)

4.1.1 EESK uppmanar till att rapporten fokuserar på tillsyn och har tagit tillfället i akt att upprepa sina synpunkter⁽⁵⁾ om direktivet om Europeiska konkurrensnätverket⁽⁶⁾, som ger de nationella konkurrensmyndigheterna befogenheter att arbeta mer effektivt.

4.1.2 Kommittén har tidigare uttryckt sin uppfattning att en förordning skulle kunna vara ett effektivare lagstiftningsinstrument på detta område, men erkänner behovet av proportionalitet. Dessutom skulle konkurrenspolitiken kunna garantera lika möjligheter, då de nationella konkurrensmyndigheterna har tillgång till de rättsliga åtgärder och instrument som krävs för att hantera hemliga karteller.

4.1.3 Även om direktivet om Europeiska konkurrensnätverket bör garantera oberoende arbete, resurser och effektiva verktyg för tillsyn kvarstår frågor om de nationella konkurrensmyndigheternas oberoende och kapacitet. För att kunna bedriva ett fungerande arbete krävs totalt oberoende, expertis och utbildning. Förebyggande åtgärder bör uppmanas för att förhindra konkurrensbegränsande beteende. Dessutom bör bötesbeloppen höjas för att ha en avskräckande verkan. De nationella konkurrensmyndigheterna bör även ha befogenhet att väcka talan i egen rätt.

⁽⁵⁾ EUT C 345, 13.10.2017, s. 70.

⁽⁶⁾ Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om att ge medlemsstaternas konkurrensmyndigheter befogenhet att mer effektivt kontrollera efterlevnaden av konkurrensreglerna och om att säkerställa en väl fungerande inre marknad (COM(2017) 142 final).

4.2 Skydd av visselblåsare

4.2.1 Ytterligare arbete krävs för att kunna informera allmänheten om konkurrensreglerna. Detta kommer att leda till att verktygen används på ett bättre sätt när det gäller rapportering av överträdelser, som till exempel visselblåsarfunktionen. Även om EESK gläder sig åt att se att verktyget används regelbundet, finns det många oklarheter kring det föreslagna direktivet, som syftar till att stärka skyddet för visselblåsare⁽⁷⁾.

4.2.2 EESK hänvisar kommissionen till sitt yttrande om detta direktiv⁽⁸⁾ där man rekommenderar att direktivets omfattning inte bör begränsas till efterlevnad av EU-lagstiftningen utan i stället utökas till att även omfatta nationell lagstiftning.

4.2.3 Det är även viktigt att det hänvisas till införlivandet av arbetstagarnas rättigheter och att fackföreningsrepresentanter och icke vinstdrivande organisationer anges som exempel på juridiska personer. Visselblåsare bör ha tillgång till fackliga ombud under hela processen.

4.3 Den digitala ekonomin

4.3.1 EESK noterar att den nya förordningen om konsumentskyddsamarbete⁽⁹⁾ som antogs i slutet av 2017 bör säkerställa bättre samordning mellan konsumentnätverk för att vidta åtgärder mot gränsöverskridande konkurrensbegränsande verksamhet. I förordningen identifieras t.ex. geoblockering i e-handelssektorn, en fråga som på grund av sin natur är gränsöverskridande. Europeiska konsumentcentrum har arbetat med frågan under många år och har samlat på sig gränsöverskridande exempel och praxis. Tillsammans med Europeiska konkurrensnätverket och samarbetsnätverket för konsumentskydd hoppas man nu på bättre samordning i fråga om tillsynsåtgärder.

4.3.2 I den snabbt växande digitala ekonomin skapas det ständigt konkurrensbegränsande praxis av många andra slag. Till exempel användning av sofistikerade algoritmer kan justera priserna på grundval av en persons uppgifter som samlats in från olika källor på internet, och det hjälper också företagen att gå med i otillåten samverkan på nätet. Kommissionen måste förfoga över tillräckliga finansiella resurser för att övervaka och motverka dessa tillvägagångssätt.

4.4 EESK anser att ett bättre samarbete mellan de nationella konkurrensmyndigheterna och konsumentorganisationer skulle gynna båda parter, särskilt eftersom de nationella konsumentorganisationerna har ett bra utgångsläge för att informera de nationella konkurrensmyndigheterna om eventuella överträdelser. Faktum är att de kan förse myndigheterna med värdefull information från sin egen klagomålshandling.

4.5 Energiunionen kan stimulera den pågående processen med att skapa rättvis konkurrens i EU:s energisektor, som fortfarande är ett område med varierande konsument- och industriprissättning och där marknadsurvalet kan begränsas. EESK anser att en detaljerad analys av tillsynspraxis, som varierar mycket mellan de olika medlemsstaterna, kan lägga grunden till en konstruktiv dialog för att lösa avvikelser. Detta ska genomföras tillsammans med nationella konkurrensmyndigheter, nationella energitillsynsmyndigheter och kommissionen. Detta kan lyfta fram bristen på urval och restriktiv praxis inom till exempel fjärrvärmesystem.

4.6 Det olämpliga utövandet av marknadsinflytande i livsmedelsdetaljhandeln är en aktuell fråga. Kommissionen lyfter frågan om huruvida stora detaljhandelskedjor har fått en för omfattande förhandlingsposition (i de bilaterala förhandlingarna med leverantörerna) och köpkraft (på marknaden i stort) tack vare sina dubbla roller som konsumenter och konkurrenter (genom egna varumärken) hos sina leverantörer.⁽¹⁰⁾ Kommittén uppmanar till åtgärder enligt sitt senaste yttrande i frågan⁽¹¹⁾ och upprepar sin rekommendation om att kommissionen bör inkludera övervakning av livsmedelsdistributionskedjans funktion i kommande rapporter om konkurrenspolitiken.

⁽⁷⁾ Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om skydd för personer som rapporterar om överträdelser av unionsrätten (COM(2018) 218 final).

⁽⁸⁾ EESK:s yttrande om *Stärkt skydd för visselblåsare på EU-nivå*. Föredragande: Franca Salis-Madinier (EUT C 62, 15.2.2019, s. 155).

⁽⁹⁾ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2017/2394 (EUT L 345, 27.12.2017, s. 1).

⁽¹⁰⁾ Arbetsdokument från kommissionens avdelningar, SWD(2018) 349 final.

⁽¹¹⁾ EUT C 283, 10.8.2018, s. 69.

4.7 Konkurrenslagstiftningen och ett bredare allmänintresse

4.7.1 Marknadsstörningar kan orsakas av en rad faktorer som ligger utanför konkurrenspolitikens omedelbara tillämpningsområde. Dessa är bland annat stora skillnader i företagsbeskattning mellan medlemsstater, anställningsförhållanden som gemensamt kallas social dumpning, metoder som uppkommer inom gigeconomien och frågor som rör den cirkulära ekonomin och global ekonomisk hållbarhet.

4.7.2 Konkurrenslagstiftningen, som har sin utgångspunkt i de ekonomiska perspektiven från mitten av 1900-talet, måste nu leva upp till 2000-talets utmaningar. För att komma till rätta med den artificiella uppdelningen mellan marknaden och sociala och miljörelaterade områden bör man inleda en övergripande och systematisk översyn av EU:s konkurrenslagstiftning med beaktande av ekonomiska, miljörelaterade och sociala mål.

4.7.3 EESK anser att EU:s åtaganden i fråga om målen för hållbar utveckling och Parisavtalet om klimatförändringar, utöver befintliga åtaganden i fördragen, bör beaktas som mål av allmänt intresse i tillämpningen av konkurrenslagstiftningen vid sidan av mål i konsumenternas intresse.

4.7.4 Effekterna av marknadskoncentrationer på kommande generationer av konsumenter och producenter bör erkännas. Olika beräkningsmodeller för negativa långsiktiga effekter bör bedömas, vilket man exempelvis redan har gjort för offentlig upphandling via beräkning av livscykelkostnader.

4.8 EESK har i flera yttranden⁽¹²⁾ uppmanat till att stärka de åtgärder för rättvis beskattning som vidtas av kommissionen (gällande multinationella företag och enskilda personer) eftersom det fortfarande finns många olösta frågor. Detta inkluderar arbetet mot skattefusk, skatteparadis, aggressiv skatteplanering och ojämlig skattekonkurrens mellan medlemsstaterna.

4.9 Det finns i dag betydande snedvridningar av marknaden som orsakats av de nationella bolagsskattesystemen i medlemsstaterna som varierar stort, med en bolagsbeskattning på 9–35 %. I vissa länder är den till och med ännu lägre i sektorer som t.ex. immateriella rättigheter. Eftersom skattepolitiken sköts nationellt kommer EU:s konkurrenspolitik alltid att få arbeta med de snedvridningar som uppstått.

4.10 I direktivet mot skatteflykt, som ska tillämpas genom medlemsstaternas lagstiftning från den 1 januari 2019, fastställs bestämmelser för skatteflykt som direkt påverkar hur den inre marknaden fungerar och det innehåller delar som bör underlätta samordningen av vissa nationella metoder, något som är efterlängtat.

Bryssel den 12 december 2018.

Luca JAHIER
Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs
ordförande

⁽¹²⁾ EUT C 262, 25.7.2018, s. 1; EUT C 197, 8.6.2018, s. 29; EUT C 81, 2.3.2018, s. 29.